

Vážený pane předsedo Výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu,
vážený pane předsedo Akademie věd,
vážené dámy a pánové,

Jsem si vědoma závažnosti projevu, který se dnes chystám pronést. Způsob, jakým se řeší otázka financování AV, se dostal do polohy, která dává jen malý prostor pro domluvu o kompromisu, který pro další roky je jediným řešením. Emoce a celá řada mýtů či polopravd nedávají jasná východiska, o která se do budoucna můžeme opřít.

Jak jistě víte, včera vláda schválila výdaje na výzkum, vývoj a inovace na rok 2010, které snižují institucionální prostředky AV ČR oproti letošnímu roku o 1 030 mil. Kč, tj. na úroveň roku 2006.

Prvním mýtem je, že jde i o závazný střednědobý výhled rozpočtu na roky 2011 a 2012. Není tomu tak, v materiálu schváleném vládou je výslovně uvedeno, že institucionální výdaje na tato léta jsou nezávazná a bylo tomu tak i v řadě verzí, které předcházely vládou schválenému návrhu.

Nezávaznost střednědobého výhledu rozpočtu na výzkum, vývoj a inovace má tři hlavní důvody, první dva platí i pro celý státní rozpočet České republiky:

- V současné době není nikdo schopen konkrétně stanovit, jak dlouho a jakým způsobem se důsledky ekonomické krize projeví na příjmech státního rozpočtu v těchto letech.
- Současná vláda má mandát omezený říjnovými volbami, rozpočet na léta 2011 a 2012 bude sestavovat jiná vláda, která může mít jiné priority.

Jiné priority budoucí vlády než je výzkum, by se v něm projevil silně negativně. Ve více než posledních deseti letech byl výzkum prioritou každé vlády a na rozdíl od ostatních oblastí byl a stále je financován přednostně.

Výzkum, vývoj a inovace jsou prioritou i této vlády a jako v jediné oblasti nejsou ve srovnání s letošním rokem celkové výdaje na rok 2010 kráceny. Jiné oblasti jsou na tom výrazně hůře, zde dochází ke snižování výdajů celkově až o 20 % a u jednotlivých položek mnohem více.

Mandát má ostatně omezen nejen vláda, ale i Rada. Jedním s důsledků letošní novely zákona č. 130/2000 Sb. je i to, že v závěru letošního roku dojde k novému jmenování členů Rady. Přestože je časová shoda obou omezených mandátů náhodná, jistě není na škodu, když nová vláda bude jmenovat i novou Radu jako svůj odborný a poradní orgán.

- Konečně třetím důvodem nezávaznosti střednědobého výhledu, který je specifický jen pro výzkum, je, že institucionální výdaje na rozvoj výzkumných organizací jsou nezávazné

přímo ze zákona č. 130/2002 Sb. Přestože letošní novela tohoto zákona má řadu kritiků a to zejména v této části, je nutné si uvědomit, že v dobách ekonomického růstu byla závaznost těchto prostředků, stanovených na sedm let dopředu, pro většinu výzkumných organizací (tj. pro ty, které prostředky získaly) výhodou. V dobách ekonomické krize se ale tato dosavadní výhoda mění v silnou nevýhodu. Závazky nebo chcete-li mandatorní výdaje, je možné snižovat jen plošně, bez ohledu na kvalitu a změny, které proběhly. K tomuto tématu se ještě vrátím.

Dovolte mi tedy, prosím, zrekapitulovat důvody, které vedly k tomu, že výdaje AV ČR v roce 2010 mají klesat.

Pro rok 2010 se v případě AV sešla řada jevů, které jsou pro AV nepříznivé, ale věřím tomu, že AV tyto problémy překoná a bude ještě silnější a výkonnější. Tak tomu totiž bylo na některých vysokých školách nebo pracovištích, která nezískala podporu formou výzkumného záměru. Přitom u AV ČR institucionální výdaje sice klesají na úroveň roku 2006, ale jejich výše je stále přes 4 mld. Kč ročně.

Jde o souběh zejména tří faktorů, které způsobily, že výdaje na výzkum a vývoj zdánlivě klesají celkem o **3,2 mld. Kč**:

- Hlavním faktorem je ekonomická krize, díky níž nebude naplněn předpokládaný růst výdajů na výzkum a vývoj o 8%, tj. o **2 mld. Kč.**, zde jde o skutečný pokles. Na rok 2010 tedy zůstává zachován celkový rozpočet na výzkum, vývoj a inovace v objemu 24,85 mld. Kč.
- Druhým faktorem je zpoždění čerpání strukturálních fondů. To znamená zajistit roční alokaci na 15 % národního spolufinancování z výdajů na výzkum a vývoj. U operačních programů Výzkum a vývoj pro inovace, Vzdělávání pro konkurenceschopnost a Podnikání a inovace to v roce 2010 znamená uhradit institucionální výdaje ve výši 2,5 mld. Kč. Nárůst těchto výdajů oproti letošnímu roku je **1,2 mld. Kč** a je prakticky celý u operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace.

Ráda bych zdůraznila, že o prostředky na výzkum ústavy AV ČR nepřijdou, budou o ně soutěžit s ostatními a i při střízlivém odhadu celkem získají v letech 2010 až 2013 přes 11 mld. Kč jen ze strukturálních fondů. V roce 2010 to znamená nárůst prostředků pro ústavy AV ČR o téměř **3 miliardy Kč**.

Vedle nárůstu výdajů na strukturální fondy zůstaly zachovány na úrovni roku 2009 jen další dva druhy výdajů. Jsou to výdaje na institucionální část mezinárodní spolupráce ve výzkumu a vývoji, tj. poplatky za účast v mezinárodních organizacích apod. a pak už jen výdaje na již řešené grantové a programové projekty. Jde tedy o výdaje, které jsou založeny na

smlouvách a ke změně smlouvy musí být dohoda obou stran. V případě rozporů, které je možné zejména u projektů předpokládat, by vyvolané problémy byly řešeny ještě řadu let. Všechny ostatní výdaje musely být sníženy o 11,1 %, pro AV ČR to znamená pokles výdajů o 560 mil. Kč.

- Třetím faktorem a tím, který vyvolává nejvíce emocí, je postupné ukončování výzkumných záměrů. U většiny výzkumných záměrů, které byly řešeny v letech 2005 – 2011, se v roce 2010 1/3 institucionálních prostředků bude poskytovat podle dosažených výsledků. Tento princip platí obecně pro všechny výzkumné organizace, tj. i vysoké školy a resortní výzkumné ústavy. Proč je tedy rozpočtový dopad na ústavy AV ČR větší, než jinde?

Odpověď na otázku, proč není možné při rozhodování o institucionální podpoře vycházet pouze z výzkumných záměrů je zdánlivě prostá: „V době ekonomické krize už na dosavadní systém stát nemá prostředky.“ K vysvětlení se musíme vrátit do roku 2004. V tomto roce proběhlo meziresortní hodnocení návrhů výzkumných záměrů na MŠMT, které řada z vás kritizovala. Na výsledcích meziresortního hodnocení se poskytovatelé, včetně AV ČR, neshodli a postupovalo se podle rozpočtových pravidel, podle nichž za výdaje své kapitoly odpovídá její správce. Řada resortů, včetně AV ČR, ale vydala rozhodnutí o poskytnutí podpory výzkumných záměrů předpokládající 100 % nárůst výdajů během šesti let. Konkrétně u AV ČR to bylo na roky 2005 – 2010 na 31 mld. Kč, přičemž v roce 2004 byly výzkumné záměry ústavů AV ČR podpořeny částkou cca 3 mld. Kč. To se stalo bez možnosti zásahu ze strany Rady nebo vlády. Při přípravě návrhu rozpočtu na jednotlivé roky pak samozřejmě nastala konfrontace s reálnými možnostmi státního rozpočtu, ale z hlediska zákona již šlo o závazek, který bylo nutné pokrýt přednostně. Důsledkem byl jednak velmi nerovnoměrný vývoj institucionálních výdajů v jednotlivých kapitolách. Pro srovnání – u vysokých škol byla MŠMT vydána rozhodnutí na poloviční částku za stejné období, tj. cca 15,5 mld. Kč a do letošního roku dostaly vysoké školy celkově na výzkumné záměry o 4,25 mld. Kč méně než ústavy AV ČR. Pokračování a prohlubování tohoto trendu plošným krácením již dále není možné a to zejména v situaci, kdy současná rozhodnutí nebude možné jednoduše korigovat z nárůstu výdajů na výzkum a vývoj v dalších letech.

Všechny resorty včetně AV ČR usilují o co nejvíce institucionálních prostředků přidělených přímo v rozpočtu jen pro ně. Končící výzkumné záměry pro to byly ideálním nástrojem. Trend poklesu podílu prostředků, o něž se v základním výzkumu soutěží, tak v posledních letech výrazně zesílil. I proto byla novela zákona nutná, proto jsou v roce 2010 podle této novely výzkumné záměry pokryty průměrně jen ze 2/3 plánovaných výdajů.

V uplynulých letech ekonomické hojnosti byl tento problém řešen v rozpočtu na rok 2007 a znovu na rok 2009 zvýšením institucionálních výdajů o cca 400 mil. Kč v každém z obou let pro AV ČR i pro vysoké školy (ale nikoliv už pro resortní výzkum). Letos stála Rada a vláda před obtížným rozhodnutím, jak snížené prostředky co nejúčelněji rozdělit.

V uplynulých pěti letech získaly ve veřejných soutěžích ústavy AV ČR celkem 9,5 mld. Kč, zatímco vysoké školy 12,75 mld. Kč, tedy téměř v přesně opačném poměru než u podpory výzkumných záměrů. Zda je tomu tak, že AV ČR měla dostatek institucionálních prostředků a o účelové se nemusela ucházet nebo zda zde byly i jiné důvody nebudu spekulovat. Nicméně i toto je fakt, který stojí za zamyšlení.

Bohužel musím konstatovat, že jakákoliv dohoda o jiné rozdělení byla ze strany vedení AV ČR odmítnuta. Ilustrací průběhu řady jednání bylo 244. zasedání Rady dne 12. června 2009, kde nebyl přijat návrh předsedy Rady a premiéra J. Fischera na snížení krácení rozpočtu AV ČR o 250 mil. Kč. Tento návrh měl na počátku zasedání Rady většinovou podporu.

Základním důvodem pro krácení institucionálních výdajů specificky u AV ČR o 470 mil. Kč tedy byla její příliš silná závislost na institucionálním financování. O prostředky na výzkum ústavy AV ČR nepříjdou, ale budou o ně muset soutěžit jako jiné výzkumné organizace.

V této souvislosti se musím ohradit proti kampani podsouvající Radě úmysl likvidovat AV ČR. Pokud jste měli vůbec možnost se s rozpočtem seznámit, tak např. zjistíte, že po odečtení nárůstu institucionálních prostředků na strukturální fondy určené pro všechny výzkumné organizace, je pokles institucionálních výdajů v kapitole MŠMT rovněž 1 mld. Kč. Tímto příkladem chci pouze ilustrovat to, že krácení prostředků se nevyhnulo nikomu.

Současně ale musím znovu připomenout, že rozpočet na roky 2011 a 2012 je zcela otevřený a to jak ohledně celkových výdajů, tak ve způsobu rozdělení institucionálních výdajů výzkumným organizacím. Rada i další zainteresované orgány byly a jsou připraveny jednat o celkovém rozdělení těchto prostředků tak, aby pro přípravu návrhu rozpočtu na další roky bylo možné dosáhnout byť nelehkého, ale přijatelného kompromisu. Protože vlastní návrh rozpočtu bude zpracovávat jiná Rada i vláda, mohu si doufám dovolit jednu prosbu. Jednejme skutečně na úrovni orgánů, které reprezentujeme, bez osobních emocí a jednejme nejprve o zásadních otázkách a nikoliv o technických detailech.

Abych tuto část uzavřela. Pokud není novela zákona dokonalá, podíleli jsme se na ní všichni, včetně AV ČR. Na jiných pravidlech, má-li dojít ke změně, se zase musí shodnout všichni. Nejen AV ČR, ale i vysoké školy, resortní výzkum, průmyslový výzkum atd. Současně

tato nová pravidla musí být finančně udržitelná a respektovat skutečnost, že konečné slovo a odpovědnost má vláda, resp. Poslanecká sněmovna, nikoliv resorty.

Příprava rozpočtu je dána zákonem a konkretizována schválenou Směrnicí pro přípravu rozpočtu. Dohoda o změně musí být přijata před zahájením přípravy návrhu rozpočtu, pravidla není možné měnit v jejím průběhu. Část změn je tedy možné uskutečnit před přijetím Směrnice, tj. do listopadu tohoto roku. Zásadní změny vyžadující novelu zákona jsou pak otázkou několika let, zákon není možné měnit každý rok, zejména když byl přijat velmi výraznou většinou v obou komorách Parlamentu.

Na závěr bych se ještě ráda dotkla některých dalších problematických bodů. V době ekonomické krize je problémem AV ČR (a rozhodně není jediná) i její příliš rozsáhlý úřednický aparát a některé výdaje na její činnost. Zde musím otevřeně říci, že nejen já považuji za velmi nestandardní, že součástí návrhu rozpočtu nebyl i návrh na využití těchto výdajů, ale pouze informace o tom, jak byly tyto prostředky využity v minulém roce. Na druhou stranu musím konstatovat, že u infrastruktury nezbytné činnosti AV ČR (knihovny, archiv atd.) jsou tyto výdaje zřejmě podceněny. K tomu, aby mohly být případně navýšeny, ale chybí potřebné informace.

Dovolte ještě několik poznámek obecnějšího charakteru.

Neexistuje země, v níž by vědci bez výhrad přijali nový systém, který jinak rozděluje finanční podporu. I v kolébce moderní demokracie, ve Velké Británii, před deseti lety vědci při změnách stávkovali. To samozřejmě není argument pro to, že vše, co se dělá, je správné, ale neidealizujme si pohledy na zahraničí.

K vlastnímu hodnocení probíhá v Radě a jejích komisích diskuze, jak dále. Mám-li shrnout svůj dojem z ní, je obecná shoda na nutnosti změn, ale velké rozdíly v názorech, kterým směrem by se tyto změny měly ubírat a je velmi těžké se dobrat přijatelného kompromisu. Pro tuto diskuzi a změny z ní vyplývající Rada vyzvala všechny zainteresované orgány a instituce, aby předložily do 30. září 2009 svou ucelenou představu, jak dále. Z dosavadního průběhu diskuze lze říci, že zřejmě dojde k rozdělení dosud jednotného způsobu hodnocení (pokud nepočítám Národní referenční rámec excelence pro humanitní a část společenských věd) na oborově specifická hodnocení, kombinující kvantitativní a kvalitativní hodnocení. Nevím, zda si to vědecká obec dostatečně uvědomuje, ale pokud přijmeme argument, že vše nelze hodnotit stejně, tak to bude vyžadovat rozdělení prostředků mezi obory nebo skupiny oborů předem. Obdobný problém řešily vysoké školy při oborové náročnosti studia a přes značné množství práce a úsilí tomu věnované, se tyto prostředky nakonec rozdělují podle koeficientů, které byly stanoveny

částečně konsensem a částečně politickým rozhodnutím. V případě výzkumu bude mít konečné slovo vláda a toto její rozhodnutí může změnit český výzkum daleko podstatněji, než cokoliv jiného.

Nakonec poslední poznámka, která s předchozí úzce souvisí. Základní výzkum se v naší zemi po revoluci rozvíjel zcela svobodně, jako přirozená reakce na předchozí období totality. Stát ho věcně nijak neusměrňoval a jediným limitem byly stále rostoucí prostředky na základní výzkum. Výsledkem je, že v zemi velikosti ČR, je značná šíře výzkumu, roztržitěného stále do tisíců malých grantů, mám-li komentovat jen účelovou podporu. Domnívám se, že stát by do oblasti základního výzkumu přímo zasahovat neměl. Není však nyní vhodná doba začít, ať už na jakékoli platformě, diskuzi o tom, co je pro tuto zemi v základním výzkumu perspektivní?

Přes všechny, v letošním roce velmi vyhraněné rozpory věřím, že si všichni uvědomí, že jediná cesta pro český výzkum do budoucna je dosáhnout společného kompromisního řešení řady dlouhodobě neřešených problémů, které ekonomická krize ukázala v plné šíři.

Děkuji Vám za pozornost.